

NAXÇIVANIN MALİYYƏ MƏRKƏZİNƏ TRANSFORMASIYASI PERSPEKTİVLƏRİ

E.Y. İBRAHİMOV
AMEA Naxçıvan bölməsi

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində maliyyə mərkəzlərinin formalaşdırılması ölkələr qarşısında vacib məsələlərdəndir. Muxtar respublikanın maliyyə mərkəzinə çevrilməsi istiqamətində mühüm islahatlar mövcud imkanlardan düzgün istifadə etmək, dünya iqtisadi sistemində integrasiya, mükəmməl qanunvericilik bazasının yaradılması, bank sistemi, maliyyə və fond bazarlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətində atılmalı olan addımlardır.

Açar sözlər: maliyyə mərkəzləri, transformasiya, maliyyə bazarı, investisiya, nəqliyyat

Naxçıvan MR-nın sosial-iqtisadi inkişafında və ümumiyyətlə onun Azərbaycan Respublikasının maliyyə transformasiya perspektivlərinin gücləndirilməsində muxtar respublikada maliyyə sisteminin və strukturunun təhlil edilməsinin və imkanlarının araşdırılmasının böyük rolu vardır.

Əvvəlki illərə nisbətən və bəzi çətinliklərin olmasına baxmayaraq, Naxçıvan Muxtar Respublikası həm iqtisadi və siyasi mövqe, həm də coğrafi və təbii baxımdan əlverişli maliyyə mərkəzlərindən birinə çevrilə bilər. Maliyyə mərkəzlərinin formalaşması üçün əsas imkanlar güclü maliyyə potensialı, iri megapolis şəhərlər, həyat səviyyəsinin yüksək olması, maliyyə bazarlarına çıxış, əlverişli investisiya mühiti, aqrar təsərrüfatın və sənayenin güclü inkişafı, elm və texnikanın inkişaf xüsusiyyətlərindən asılıdır.

Bütün bu növ göstəricilərin inkişaf dinamika-sından asılı olaraq bugün dünya iqtisadiyyatında yüksək artım tempi qeydə alınmışdır. Dünyanın ən böyük maliyyə mərkəzlərinə fond və valyuta birjalarını, iri bankları və transmilli şirkətləri misal göstərmək olar ki, bu böyük maliyyə mərkəzlərinin əksəriyyəti Avropa, Amerika, Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində yerləşir. Hətta yenicə fond və maliyyə birjalarının formalaşdığı ölkəmizin də bu tipli maliyyə mərkəzlərinin sırasına daxil olmaq üçün xeyli müddət lazım gələcəkdir. Regionumuzda ən böyük maliyyə mərkəzlərinin formalaşdığı ölkələrə misal olaraq Türkiyə və Rusiyanın fond birjalarını misal göstərmək olar. Bu tip maliyyə mərkəzlərinin ölkəmizə yaxın mövqedə yerləşməsi maliyyə bazarlarımızın üstünlüklərindən hesab etmək olar.

Naxçıvan MR-nın blokada şəraitində yerləşməsi, bank və maliyyə sisteminin gənc olması və qiymətli kağızlar bazarının zəif inkişaf etməsi muxtar respublikanın maliyyə perspektivləri qarşı-

sında duran ən mühüm çətinliklər hesab etmək olar.

Naxçıvan MR böyük maliyyə mərkəzinə çevrilmək imkanları məhdud olsa da, bununla bərabər muxtar respublikada maliyyə imkanlarının inkişaf etdirilməsi üçün geniş perspektivlər vardır. Bütün bu imkanlar kənd təsərrüfatının inkişaf xüsusiyyətləri, sənaye məhsulu istehsalında artım, əsas kapitalla yönəldilən investisiyalar, nəqliyyat və tikinti sektorunun inkişafı və digər kimi xüsusiyyətlərin qiymətləndirilməsi zamanı meydana çıxır. Bunlardan əlavə Naxçıvan MR-nın mühüm ticarət və nəqliyyat qovşaqlarının üzərində yerləşməsi, eyni zamanda Şərqdən Qərbə Böyük İpək Yolunun Naxçıvandan keçməsi, qonşu dövlətlər ərazisində siyasi və iqtisadi təhlükənin yaranması ilə əlaqədar Naxçıvan MR-nın iqtisadi maraq mərkəzinə çevrilməsi, bank sisteminin son illər ərzində sürətli inkişafı və başqa digər sosial və kommersiya məqsədli işlərin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar əlverişli investisiya mühitinin formalaşması muxtar respublikanın kiçik də olsa maliyyə mərkəzinə çevrilməsini şərtləndirən əsas amillərdir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, cəmiyyətin iqtisadi və sosial həyatında nəzərə çarpan dəyişikliklər iqtisadiyyata da öz təsirini və nəticəsini verəcəkdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti və maliyyə kredit münasibətlərinin formalaşması iqtisadiyyatda bir sıra fərdi, qrup fəaliyyətlərinin və iri təşkilatların meydana gəlməsinə imkan verəcəkdir. Bunun nəticəsidir ki, maliyyə imkanlarının formalaşması şəraitində ilkin fundamental addımlar kimi kənd təsərrüfatı obyektləri, kooperasiyalar, şirkətlər və holdinqlərin Naxçıvan MR-da yaradılmasının şahidi ola bilərik.

Azərbaycan Respublikası müstəqil olduqdan sonra ölkənin digər regionlarında olduğu kimi, Naxçıvan MR-da da bəzi milli və xarici layihələrin həyata keçirilməsi təmin edildi. Bütün bu layihə-

lərdə əsas məqsəd regionda yoxsulluğun aradan qaldırılması və dövlyyət kapitalına malik olmayan kəndlərdə və rayonlarda mikromaliyyə imkanlarının açılmasını təmin etmişdir. Bu onu göstərir ki, əvvəllər hər nə qədər sahibkarlıq və investisiya mühitinin formalaşması zəif olsa da, muxtar respublika beynəlxalq şirkətlərin və investisiya fondlarının maraqlarında olmuşdur. Hətta bu layihələrdən bəziləri BMT-nin və Dünya Bankının dəstəyi əsasında həyata keçirilmişdir. Bu layihələrin tərkibində içməli su layihəsi, kənd və şəhər mikrokredit layihələri daha çox üstünlük təşkil etmişdir.

Bu layihələrin həyata keçirilməsində əsas məqsəd yoxsulluğun səviyyəsini azaltmaq, əhalinin öz tələbatını ödəmə qabiliyyətini artırmaq, kreditlər vasitəsilə mikro müəssisələrin fəaliyyətini stimullaşdırmaq, icmaya əsaslanan təsisatları müəyyən etməkdən ibarət olmuşdur. Bu layihələrin həyata keçirildiyi dövrlər ərzində kənd ailələri arasında yoxsulluğun səviyyəsi 38%-ə qədər azalmışdır. Bununla bərabər layihələri həyata keçirən təşkilatların nüfuzu xeyli yüksəlmişdir.

Əlverişli investisiya mühitinin və stabil şəraitin formalaşması ilə əlaqədar 2000-2009-cu illər ərzində Dünya Bankı, Kənd təsərrüfatı İnkişaf Fondu tərəfindən Naxçıvan MR-da bəzi layihələr həyata keçirilmişdir. Bunları aşağıdakı kimi göstərmək olar:

1. 2000-09 -cu illər ərzində ərzində Dünya Bankı tərəfindən "Kənd təsərrüfatının inkişafı və kreditləşməsi" layihəsi həyata keçirilmişdir. Layihə çərçivəsində bəzi məsləhət və maarifləndirmə tədbirləri yerinə yetirilmişdir.

2. Kənd təsərrüfatı üzrə Beynəlxalq İnkişaf Fondu (İFAD) tərəfindən "Dağlıq və yüksək dağlıq ərazilərin inkişaf etdirilməsi" layihəsi 2003-2007-ci illər ərzində həyata keçirilmişdir. Layihə çərçivəsində məktəblər, uşaq baxçaları, dispanser və mədəniyyət evləri tikilmiş, su xətləri çəkilmiş, Şahbuz rayonun 10 kəndində baytarlıq məntəqələri yaradılmışdır.

3. Dünya Bankı tərəfindən 2005-2009-cu illər ərzində "Azərbaycan kənd investisiya layihəsi" həyata keçirilmişdir. Layihə daxilində bəzi mühüm infrastruktur işləri icra olunmuşdur. Bu infrastruktur tədbirlərinə su və elektrik xətlərinin çəkilməsi, tibb məntəqələri tikilməsi və s. aiddir.

Gələcəkdə bu tipli layihələrin həyata keçirilməsi muxtar respublikanın maliyyə imkanlarının genişlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Naxçıvanın güclü maliyyə mərkəzinə çevrilməsini şərtləndirən amillərdən biri də maliyyə bazarının və onun iştirakçılarının formalaşdırılmasıdır. Bunun üçün maliyyə və bank sistemində nəzərə alınmalı təkmilləşdirilməsi, kəmiyyət və keyfiyyət məlumatlarının təhlil edilməsi, bank sisteminin, qiymətli kağızlar və valyuta bazarının ümumi

vəziyyətini qiymətləndirmək məqsədəuyğun hesab edilir. Bu üsulların qiymətləndirilməsi zamanı daxili və xarici risk amilləri və bazar iştirakçılarının problemləri nəzərə alınmalıdır.

Mürəkkəb xarici və daxili mühit şəraitində ölkəmizdə qiymətli kağızlar və istiqraz bazarının inkişafı, müasir tipli valyuta bazarının formalaşması ölkənin iqtisadi tərəqqisini sürətləndirən və onu dünya iqtisadi sistemində yaxınlaşdırən əsas amillərdir. Qeyd etməliyik ki, Naxçıvanda hal-hazırda maliyyə bazarlarının vəziyyəti xeyli aşağı səviyyədədir. Lakin aparılan müşahidələr və mövcud vəziyyətin təhlil olunması bu sahədə yeni inkişaf mərhələsinin başlamasından xəbər verir. Münaşib investisiya mühitinin yaranması, qiymətli kağız sahiblərinin hüquqlarının müdafiəsi, bank sisteminin inkişaf etməsi və bütün bu sahələrdə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi maliyyə bazarının yeni inkişaf mərhələsinə keçməsi barədə fikir söyləməyə imkan verir.

Naxçıvan MR-da istər qiymətli kağızlar bazarının, istərsə də valyuta bazarının inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün perspektivlər vardır, eyni zamanda bəzi tədbirlər həyata keçirilməlidir. Maliyyə bazarında səmərəli idarəetmə sisteminin tətbiq edilməsi onun ahəngdar fəaliyyətinin mühüm şərtlərindən biridir. Bu isə yüksək texnologiyaların tətbiq olunmasına, maliyyə sahəsində xidmət göstərən telekommunikasiya sisteminin inkişafına əsaslanmalıdır ki, son vaxtlar ərzində muxtar respublikada bu sahələr üzrə yüksək nailiyyətlər əldə olunmuşdur. İnvestorların hüquqlarının müdafiə olunması, iqtisadi sahələrdə vergi güzəştlərinin hazırlanması, valyuta bazarında vergitutmanın tənzimlənməsi, səhmdarların hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı müntəzəm tədbirlərin keçirilməsi, Bakı Banklararası Valyuta Birjasının (BBVF) muxtar respublikada bölməsinin yaradılması maliyyə resurslarının sürətləndirilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətli bir amildir.

Naxçıvan MR-nın iqtisadi maraqlar mərkəzində dayanmasının əsas təsir vasitələrindən biri kimi son illər ərzində Yaxın və Orta Şərqdə, o cümlədən qonşu dövlətlərdə baş verən siyasi hadisələr dayanır. Belə ki, 2000-ci ildən başlayaraq regionda baş verən ciddi siyasi proseslər öz növbəsində iqtisadi proseslərdə də dəyişikliklərə gətirib çıxarmışdır. İstər İraqdakı uzun illərdən bəri davam edən müharibə, istərsə də son zamanlarda "Ərəb baharı" kimi tanınan və bölgəni əhatə edən ciddi proseslər bölgədə iqtisadi tarazlığın pozulmasına gətirib çıxarmışdır. Bu müharibələr zamanı həmin ölkələrin digər sahələrdə olduğu kimi iqtisadiyyatına da böyük təsirlər göstərmişdir. İqtisadi infrastruktur tamamilə dağılmış, makroiqtisadi göstəricilər xeyli aşağı düşmüş, maddi imkanlar olduqca zəifləmişdir. Bütün bunların hamısı həmin ölkələrdə investisiya

potensialının azalmasına, turizm sahəsindəki gəlir göstəricilərinin aşağı düşməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu baxımdan Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycan Respublikasının mühüm tərkib hissəsi kimi, digər dövlətlərin, iş adamlarının və investorların maraq mərkəzinə çevrilməsi baş verir. Qonşu dövlətlərdə baş verən proseslərlə əlaqədar olaraq mühüm maliyyə kapitallarının və investisiyaların muxtar respublika ərazisinə yönəldilməsi xarici dövlətlər və iş adamları tərəfindən məqsədəuyğun hesab edilir. Naxçıvan MR-da bank sisteminin əlverişli mövqeyini nəzərə alaraq, demək olar ki, bura əmanətlərin yerləşdirilməsi və kredit imkanlarının genişləndirilməsi baxımından olduqca əlverişli bir bölgədir. Bütün bu imkanların mövcudluğu baxımından qeyd etmək olar ki, Naxçıvan MR-sı iqtisadi nöqteyi nəzərdən əlverişli mövqedə yerləşir və onun mühüm maliyyə mərkəzinə çevrilməsi üçün əlverişli şərait mövcuddur.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının da iqtisadi fəaliyyətinin gücləndirilməsində nəqliyyatın rolu böyükdür. Çünki iqtisadi və maliyyə imkanlarının gücləndirilməsi ilə bağlı bütün proseslər nəqliyyat olmadan həyata keçirilə bilməz. Lakin muxtar respublikanın təcrid vəziyyətində yaşaması, coğrafi mövqeyinə görə dənizə və böyük çaylara çıxışın olmaması regionun digər ərazilərlə lazımı sürətdə əlaqələndirilməsində xeyli problemlər ortaya çıxarır. Hal-hazırda Naxçıvan MR-da birinci dərəcəli nəqliyyat növləri kimi hava və avtomobil nəqliyyatını misal göstərmək olar. Bəzən isə daxildə dəmir yolu nəqliyyatından da istifadə edilir. Muxtar Respublikanın digər regionlar, Bakı şəhəri və xarici dövlətlərlə əlaqələrinin yaradılmasında əsas nəqliyyat imkanları Naxçıvan Beynəlxalq Hava Limanı vasitəsilə həyata keçirilir. Naxçıvan Beynəlxalq Hava Limanı respublikadakı beş beynəlxalq hava limanlarından biridir və əhaliyə, iş adamlarına xidmətlərin göstərilməsində mühüm rola malikdir.

Muxtar Respublikada nəqliyyat-yol kompleksinin yaxşı təşkil olunması nəqliyyat sisteminin beynəlxalq nəqliyyat sisteminə inteqrasiya etməsini sürətləndirər, iqtisadiyyatın bütün sahələrində ixrac-idxal prosesini stimullaşdırar, maliyyə və bank sistemində irəliləyişlərin əldə olunmasına, muxtar respublika və xarici ölkə vətəndaşlarının nəqliyyat ehtiyaclarının tam təmin olunmasına şərait yaradar.

Naxçıvanın iqtisadi imkanlarının genişlənməsi baxımından nəzərə çarpan göstəricilərdən biri də onun Böyük İpək Yolu nəqliyyat dəhlizinin üzərində yerləşməsidir. "Böyük İpək Yolu adlanan və tarixən ölkələr və xalqlar arasında iqtisadi, ticarət və mədəni əlaqələrin həyata keçirilməsində müstəsna əhəmiyyəti olan bu yolun keçdiyi ərazilərdən biri də Şərqlə Qərb arasında mühüm məntəqə sayılan və Azərbaycanın qədim zamanlardan inkişaf etmiş

mədəniyyət, ticarət və sənətkarlıq mərkəzlərindən olan Naxçıvan ərazisidir. Yaxın Şərqlin ticarət mərkəzləri ilə Cənubi Qafqazı, Orta Asiyanı və Uzaq Şərq ölkələrini əlaqələndirən əsas karvan yollarından biri Naxçıvan ərazisindən keçmişdir. Naxçıvan bölgəsi nəinki Azərbaycan, eləcə də Cənubi Qafqaz üçün çox mühüm coğrafi-strateji mövqedə yerləşən ərazidir" [3] Böyük İpək yolunun tarixi çox qədimdir və şərqlə qərbi əlaqələndirən əsas nəqliyyat dəhlizidir. Onun Naxçıvan ərazisindən keçməsi burda ticarətin və ipəkçiliyin inkişafına xeyli təkan vermişdir. Əvvəllər ipəkçilik üçün istifadə olunan bu yol sonradan digər sahələrdə də ticarət sahələrinin genişlənməsinə şərait yaratmışdır.

Hal-hazırda Böyük İpək Yolunun bərpası istiqamətində xeyli təşəbbüslər və layihələr mövcuddur. Bu layihələr həm Azərbaycan Respublikası, həm də digər xarici və qonşu dövlətlər tərəfindən dəstəklənir. Böyük İpək Yolunun yenidən qurulması beynəlxalq təşkilatları, bankları, maliyyə institutlarını bu işə cəlb etmiş, beynəlxalq konfransların keçirilməsinə səbəb olmuşdur.

Böyük İpək Yolu muxtar respublikanın xarici iqtisadi əlaqələrinin formalaşmasına güclü təkan verəcəkdir. İpək yolunun qurulması xarici turizmi inkişaf etdirəcək, nəqliyyat daşınmalarını sürətləndirəcək, investisiya imkanlarını artıracaq və digər kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsinə şərait yaradacaqdır. Böyük İpək Yolu digər nəqliyyat növlərini də inkişaf etdirəcəkdir. Xarici ölkələrin, maliyyə korporasiyaların regiona marağının artmasında, iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin intensivləşməsində İpək Yolu layihəsinin böyük rolu vardır.

Əlverişli investisiya mühitinin formalaşdırılması, dəqiq proqnozlaşdırılan iqtisadi siyasət, sosial-iqtisadi vəziyyət, beynəlxalq aləmə inteqrasiya və iqtisadi yüksəliş regionun maliyyə potensialının güclənməsinə xeyli kömək edəcəkdir. Bununla bərabər büdcə vəsaitlərindən qənaətlə istifadə olunmalı, valyuta ehtiyatları artırılmalı, beynəlxalq maliyyə-kredit institutlarının buraya cəlb olunması, təlimlərin təşkil edilməsi, xarici və daxili investisiya mühitinin gücləndirilməsi də regionun maliyyə mərkəzinə çevrilməsini sürətləndirəcəkdir. Naxçıvan MR-nın qonşu dövlətlərlə əməkdaşlığının genişləndirilməsində burada keçirilən iqtisadi və biznes forumların mühüm əhəmiyyəti var. Son belə iqtisadi forum 2014-cü il oktyabr ayında baş tutmuşdur. Oktyabrın 24-də Naxçıvan şəhərində Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının 3-cü Biznes Forumu və Türkdilli Dövlətlərin Biznes Şurasının 3-cü Toplantısı keçirilmişdir. Bu görüşdə xeyli sayda sənaye palatalarının, sahibkarlar birliklərinin rəhbərləri, 75 xarici şirkətin təmsilçisi və özəl sektorun nümayəndələri, eləcə də Azərbay-

canın dövlət rəsmiləri və 120-dən çox yerli sahibkar iştirak edirdi [4]. Belə forumların keçirilməsi muxtar respublikanın xarici ölkələrlə əməkdaşlıq etməsinə böyük töhvələr verəcək, iqtisadiyyatın inkişafı üçün xeyli faydalı olacaqdır.

Dünya təcrübəsinə nəzər saldıqda görə bilərik ki, dünyanın ən mühüm maliyyə mərkəzlərinin yerləşdiyi şəhərlərin bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Bu şəhərlərdə nəhəng maliyyə təsisatları, beynəlxalq korporasiyaların baş qərar-gahları, investor və maliyyə sahəsinə aid böyük oyunçuların mərkəzi binaları, bank və broker şirkətləri, eyni zamanda nəhəng fond birjalrı yerləşir. Hal-hazırda dünyanın ən böyük maliyyə şəhərlərinə Boston, Çikaqo, Dubay, London, Frankfurt, Nyu-York, Honkonq və Tokionu misal göstərmək olar. Gözəl həyat tərzı, əlverişli iş imkanları, yüksək bank xidmətinin göstərilməsi adı çəkilən şəhərlərdə xeyli yüksəkdir. İngilis dilini və maliyyə sahəsini mükəmməl bilən istənilən əcnəbi vətəndaş bu şəhərlərdən hər birində yüksək səviyyədə iş tapa bilər.

Naxçıvan MR-nın da iri maliyyə mərkəzinə çevrilməsi üçün bu şəhərlərə xas olan xüsusiyyətlərin özündə cəmləşdirməsi lazımdır. Təbii ki, yuxarıdakı bütün muxtar respublika ərazisində yarıdılması imkansızdır. Lakin qismən də olsa, təşkil olunmuş struktur və iqtisadi imkanlar sayəsində buna nail olmaq mümkündür.

Hər nə qədər muxtar respublikada iri maliyyə institutları, bank və broker şirkətləri, fond birjalrı və s. bunlar kimi nəhəng qurumlar yaratmaq inandırıcı görünməsə də, digər sahələr üçün məsələn maliyyə bazarlarının təşkil olunması, əlverişli investisiya mühitinin yaradılması və gəlirlərin artırılması üçün yaxşı imkanlar vardır. Naxçıvanın maliyyə mərkəzinə çevrilməsi üçün milli maliyyə bazarı inkişaf etdirilməli, beynəlxalq maliyyə bazarına inteqrasiya sürətləndirilməli, müstəqil pul vəsaitləri bir yerə cəm olunmalı, istehsalın inkişaf sürəti və effektivliyi artırılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bağırov M.M. Banklar və bank əməliyyatları. Bakı: Nurlan, 2003, 511 s. 2. Bank statistik bülleten 12/2013. Mərkəzi Bank Naxçıvan MR idarəsi. Naxçıvan 2013, 35 s. 3. Tarixi və yeni İpək Yolu üzərində yerləşən Naxçıvan çox mühüm coğrafi-strateji əhəmiyyət daşıyır. "Şərq qapısı" qəzeti, 24 may 2014-cü il. 4. Naxçıvanda Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının 3-cü Biznes Forumu keçirilmişdir "Şərq qapısı" qəzeti, 25 oktyabr 2014-cü il. 5. http://az.wikipedia.org/wiki/B%C3%B6y%C3%BCk_ip%C9%99k_yolu

Перспективы трансформации Нахчыванскому финансовому центру

Е.Ю. Ибрагимов

Одним из важных задач, стоящие перед- это формирование финансовых центров в условиях рыночной экономики. Правильно использовать существующие реформы существующие возможности направления превращения в финансовый центр. Автономной Республики, интеграция в систему мировой экономики, создание совершенной законодательной базы, банковая система-все это предпринятые шаги, направленные на усовершенствование финансовых и фондовых рынков.

Ключевые слова: финансовый центры, трансформация, финансовый рынок, инвестиции, транспорт

The transformation perspectives of Nakhchivan to a financial center

E.Y. İbrahimov

The most critical duties of the countries are to organize financial centers in a market economy. Important reforms for transmuting Nakhchivan Autonomous Republic into a financial center are to use opportunities properly, integration into the world economy, creating a highly-developed legislative base and steps those are in the direction of upgrading bank, finance systems and stock markets.

Key words: financial centres, transformation, financial market, investment, transportation